

Jyrki Korpua ja Ilmari Leppihalme

Mammonan valta?

Money / So they say / Is the root of all evil today
(Pink Floyd: "Money" 1973)

Raamatun mukaan kukaan ei voi palvella kahta herraa: ”sekä Jumalaa että mammonaa” (Matt. 6: 24 ja Luuk.16: 13). Maallisen rahan ja hengellisen pääoman välinen ristiriita on ollut yksi kulttuuriamme määrittelevistä tekijöistä, ja siten keskeinen myös kirjallisuudessa. On kuitenkin esitetty, että viime vuosikymmenien markkinaliberalistisen murroksen myötä rahan vallasta on tullut kaikkialla vaikuttavaa ja siten myös vaikeammin hahmotettavaa ja vastustettavaa.

Avain 2/2012 keskittyy teemaan ”Kirjallisuus ja raha” ja tarkastelee kirjallisuuden ja ”maallisen mammonan” suhdetta pitäen katseensa ennen kaikkea nyky-yhteiskunnan läpimarkkinoinimisessa ja sen vaikutuksissa. Pohdittavana on, miten markkinaliberalistisen murroksen jälkeinen tila representoituu ja miten sitä tematisoidaan nykykirjallisuudessa.

Talousjärjestelmän ulottuvuuksiin liittyvät kysymyksenasettelut ovat viime vuosina muutoinkin olleet ajankohtaisia paitsi kirjallisuustieteessä myös käydyssä laajassa ja monitieteisessä keskustelussa (esim. Steinbyn ja Ojajärven toim. *Minä ja markkina-voimat* 2008, Ruckensteinin ja Kallisen toim. *Rahan kulttuuri* 2009; Käkelä-Puumalan ja Kivistön toim. *Kirjallisuus ja talous antiikista nykyaikaan* 2011). Viime vuoden kulttuurintutkimuksen päivillä Turussa teemana oli ”Sisäistetty raha”, ja Suomen Akatemian rahoittama projekti *Miten taidemaailma on reagoinut markkinaperustaiseen käännteeseen kulttuuri- ja yhteiskuntapolitiikassa* järjesti Joensuussa 11.–12.5.2012 kansainvälisen kongressin otsikolla ”Literary Culture in Contemporary Market Capitalism”. Myös vanhan kirjallisuuden päivillä Sastamalassa 29.–30.6.2012 puhutaan rahasta.

Mainitussa Joensuun kongressissa Erkki Sevänen kysyi esitelmässään (11.5.2012), liittyykö kapitalismin kritiikkiin aina myös paradoksi: onko se lopulta vain hyväksi liiketoiminnalle? Sevänen viittasi näkemyksiin, joiden mukaan kapitalistinen järjestelmä sulauttaa kritiikin osaksi itseään ja tekee siitä markkinoitavaa – toisin sanoen hankkii kritiikillä taloudellista voittoa. Tämä sama vallan ja vastarinnan paradoksi on havaittu hegemonian ja marginalian välisessä suhteessa: valtavirralla on tapana imaista marginaaliset ilmiöt itseensä ja käyttää niitä hyväksi omien etujensa ajamiseen. Mutta vaikka jälkikapitalistisen järjestelmän logiikka olisikin armotonta ja sitä on kaiketkin mahdotonta välttää, tämän ei tarvitse kuitenkaan merkitä sitä, että meidän pitäisi intellektuaalisina, moraalisisina ja eettisinä subjekteina nostaa kädet ylös.

Yhteiskunnan läpimarkkinointuminen näkyy myös siinä, että kulttuurin ja taiteen eri osa-alueiden arvottamiseen vaikuttavat enenevässä määrin juuri taloudelliset kriteerit. Kulttuurin markkinointumisen aiheuttamaa huolta ilmentää se, että teemanumeromme artikkeleista peräti kolmessa (Hypénin, Sandbackan ja Armisen) pohditaan kriittisesti kirjailijoiden brändiytymistä ja kirjailijan asemaa kaupallistuvassa kustannusmaailmassa. Jussi Ojajärvi puolestaan analysoi kirjallisuuden kielen ja kulutuskulttuurin suhdetta laajassa artikkelissaan, joka käsittelee tavaramerkkikerrontaa vuosituuhannen vaihteen suomalaisessa proosassa.

Tarja-Liisa Hypén selvittää artikkelissaan ”Julkiskirjailijan ja bestselleristen brändi: Jari Tervon tapaus”, miten suomalaisen julkiskirjailijan brändi rakentuu. Hypénin esimerkkinä on Jari Tervo, yksi Suomen tunnetuimpia ja myydyimpiä kirjailijoita, jonka ”tapauksessa” yhdistyvät julkiskirjailijan ja bestselleristin usein terminologisesti erotettavat kirjailijatyypit. Hypén tarkastelee vahvan kirjailijabrändin vaikutusta Tervon teoksiin ja niiden vastaanottoon. Hän osoittaa, miten brändi voi kaventaa kirjailijakuvaa ja rajoittaa kirjailijan pyrkimyksiä mutta toisaalta myös avaa monia mahdollisuuksia.

Kirjailijakuvaa ja -brändiä tarkastelee myös Kasimir Sandbacka artikkelissaan ”Työtä vai leikkiä? Rosa Liksom in ambivalentti taiteilijakuva”. Sandbacka tuo esiin, kuinka Liksomin julkisuudessa ylläpitämät vastaparit kirjailija–kuvataiteilija ja työ–leikki ovat kietoutuneet toisiinsa sekä markkinatalouden vaatimuksiin. Sandbackan mukaan Liksomin uusi, avoimempi asenne julkisuutta kohtaan voidaan nähdä markkinatalouden sääntöihin mukautumisena, mutta hänen avoimielisyytensä on tulkittavissa myös kriittiseksi projektiksi, ammatilliseksi itsereflektioksi.

Elina Armisen artikkeli ”Kutsumuksen hinta. Antero Viinikaisen *Orgo* ja Kreetta Onkelin *Kutsumus* kustannusmaailman peilinä” pohtii, miten 2000-luvun suomalaisen kirjallisen elämän muutokset ovat vaikuttaneet kirjailijan ammatilliseen rooliin. Esimerkkeinä Arminen analysoi, Viinikaisen ja Onkelin teoksia, jotka peilaavat satiirisesti kirjailijan, median ja kustannustoiminnan suhteita kaupallistuneessa kirjallisessa kulttuurissa.

Artikkelissaan ”Benson & Hegdes -syttytimellä. Kulutustavaroiden ja tavaramerkkikerronnan ulottuvuuksia vuosituuhannen vaihteen suomalaisessa romaanissa” Ojajärvi pistää merkille, että romaanikerronassamme esiintyy aiempaa enemmän kulutustavaroiden kaupallisia nimiä ja pohtii, miten tällaista ”tavaraistunutta tekstiä” pitäisi tulkita. Ojajärvi soveltaa marxilaista tutkimusotetta kartoittaessaan, ”mitä aspekteja ja tulkintamahdollisuuksia tavaramerkkien ja kulutustavaroiden esiintymiseen nykyproosassa liittyy”. Analysoitavana ovat kotimaisista nykykertojista eritoten Kjell Westö ja Monika Fagerholm mutta myös Anna Lassila, Mari Möro ja Riku Korhonen.

Liisa Steinby pohtii puheenvuorossaan, miten liberaalikapitalismin tuoma muutos tulee esiin nykykirjallisuudessa. Steinby arvelee, että rahaan varhemmin liitettyjen

moraalisten ja eettisten kysymysten käsittely on nykykirjallisuudessa problemaattisempaa kuin aiemmin, koska näemme nyt ihmisen vähemmän vapaana valitsemaan hyvän ja pahan välillä ja enenevässä määrin määrättyneenä yhteiskunnallisista voimista käsin.

Markku Lehtimäki puolestaan arvioi puheenvuorossaan vaikutusvaltaisen yhdysvaltalaisen moraalifilosofin, Martha C. Nussbaumin, ajatuksia herättävää teosta *Taloukasvua tärkeämpää. Miksi demokratia tarvitsee humanistista sivistystä* (2010, suom. 2011). Nussbaum perustelee humanististen ja taideaineiden merkitystä luovuudelle, kriittiselle ajattelulle, myötälämisen kyvylle ja demokratialle ja kritisoi vallitsevaa kilpailukykyä korostavaa ideologiaa ja sen taloudellis-teknistä tiedonintressiä yksiulotteisuudesta. Lehtimäki reflektoi Nussbaumin näkemysten rinnalla kriittisesti suomalaisen koulu- ja yliopistomaailman nykytilaa ja pohtii, mitä opittavaa meillä olisi Nussbaumilta.